

він видається необхідним, як необхідні гіркі ліки для хронічної і тяжкої хвороби.

Надійшла до редколегії 09. 11. 98

М. Салтєвський, проф. НЮА України

Використання криміналістичної техніки в боротьбі з корупцією

Прийняття Закону України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу із корупцією» не змінило криміногенну ситуацію в країні на краще, навпаки, з кожним роком вона погіршується. Зростає корумпованість державного апарату, особливо посадових осіб, які відповідно до закону відносяться до суб'єктів корупції — державних службовців та депутатів.

Корупція в Україні набула вигляду виразки, про існування якої раніш замовчувалося, а зараз усі звикли до цього.

Така позиція органів державної влади створює у громадян недовіру до правоохоронних органів, які ведуть боротьбу з корупцією та іншою злочинністю. Дії закону повинні змінити реальні умови в житті та свідомості громадян. Однак цього не сталося і немає й зараз, оскільки постійно порушується конституційний принцип «Громадяни ... є рівними перед законом». Останнє особливо стосується високих посадових осіб, політичних діячів, депутатів, керівників органів державної влади. Фемида до них благоупереджена і не скинула полуду з очей правосуддя і законності. Останнім часом щодо таких осіб не було порушено жодної кримінальної справи, хоча Генеральний прокурор неодноразово звертався з поданням до Верховної Ради¹, були повідомлення і на шпальтах газет².

¹ Див.: Кримінальні справи будуть закінчені // Уряд. кур'єр, 1998. № 208-209; Представлені Генеральному прокурору возвращено // Голос України. 1998. № 206; Корчинский А. Прокурор предложил нардепам Агафонову и Лазаренко добровольно отказаться от парламентского иммунитета и предстать перед судом // Сегодня. 1998. от 28 окт.

² Омельченко Г. Наше знамя точит тля // Голос Украины. 1995. № 161; Давцюк Л. Адмінреформа як складова боротьби с корупцією // Юрид. вісник України. 1998. № 1.

Закон «Про боротьбу з корупцією» не діє в першу чергу тому, що він по суті недосконалий. В ньому корупція зведена лише до поборів, одержання подарунків, послуг та різних благ і не має жодного слова про те, що корупція — це підкуп, хабарництво, продажність посадових осіб, політичних діячів, як це пояснюють тлумачні словники¹. Ці терміни повністю відсутні в законі.

Закон не забезпечено системою виконавчих засобів для практичної реалізації. Боротьбу з корупцією ведуть органи прокуратури, СБУ, МВС, в яких повинні бути створені спеціальні підрозділи. Фактично вони існують, але їх штати малочисельні і вони в першу чергу займаються боротьбою з організованою злочинністю, причому зовсім не звертають уваги на адміністративне провадження.

На наш погляд, адміністративне провадження — це самостійна функція в адміністративному процесі, функція правоохоронних органів, якій притаманні засоби одержання інформації криміналістичними методами. Ще в 1987 р. в Академії МВС України було поставлено питання про створення адміністративної криміналістики, яка б розробляла засоби і методи одержання доказів в адміністративному процесі (наприклад, застосування технічних засобів при проведенні огляду документів на робочих місцях, копіювання документів, фіксація механізму адміністративних дій сучасними засобами звуко- (відео-) техніки.

Фотозйомка, відеозапис, звукозапис — об'єктивні засоби фіксації інформації, які констатують факти незаконних угод, змови сторін, котрі домовляються, фактичного передавання, переказування грошей, надання послуг тощо².

Корупційні діяння завжди здійснюються таємно і делікатно — в цьому їх специфіка. Для їх об'єктивної фіксації необхідно надати правоохоронним органам відповідні процесуальні права по збиранню, закріпленню та дослідженню інформації криміналістичними і спеціальними засобами, переліченими в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (пп. 8-18).

¹ Украинская советская энциклопедия. К., 1981. Т. 5. С. 326; Словарь иностранных слов. М., 1986. С. 256; Ожегов С. И., Шведова Н. О. Словарь русского языка. М., 1991. С. 299.

² Див.: Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. К., 1980. С. 55; Салтевский М. В., Лысов Н. Н. Криминалистическая фотография и видеозапись в правоохранительной деятельности К., 1993. С. 112, 126.

В сучасних умовах кримінально-процесуальний закон дозволяє органам дізнання застосовувати оперативно-розшукові дії. Проте вони не вважаються джерелами доказів. Між тим закон вимагає розкрити джерела доказів. Ця справедлива загальна вимога для деяких засобів одержання доказів є неможливою, враховуючи спосіб одержання даних.

Вимога розкрити оперативне джерело доказів справедлива і процесуально виправдана, оскільки вона ставить його в один ряд з процесуальними джерелами доказів, якими є свідки, потерпілі, обвинувачені та інші учасники процесу. Фактичні дані, які містяться в такому джерелі, суб'єктивні. В основі їх формування лежать органолептичні засоби сприйняття людини. Такі джерела інформації називають особистісними¹ і їх слід відрізнити за механізмом відображення інформації і способом подання в кримінальному процесі від речевих джерел, а тим більш ставити в один ряд з ними, як це зроблено в чинному кримінально-процесуальному законі (ч. 2. ст. 65 КПК).

Джерело, сформоване ідеальним відображенням, суб'єктивне, а відображена ним інформація недоступна для стороннього сприйняття суб'єктом і інструментального відображення. Засобом розкриття суб'єктивного джерела є лише вільне волевиявлення, вільне мовне спілкування, а процесуальною формою подання (введення в процес) є протокол слідчих та судових дій. Інформаційна недосконалість останніх очевидна, оскільки їх зміст двічі зазнає суб'єктивної трансформації: у першому випадку — самим джерелом, у другому — слідчим, який складає протокол.

Джерело, сформоване матеріальним відображенням, об'єктивне, оскільки воно виникає внаслідок безпосередньої (механічної, фізичної, хімічної або біологічної) взаємодії. Відображена в джерелі інформація доступна для стороннього сприйняття суб'єктом і може бути відтворена технічними засобами на матеріальних носіях у вигляді зліпків, фотознімків, фоно-відеограм, сигналограм, дискет, мікросхем тощо.

Речеві джерела відображають предмети та їх розташування в просторі об'єктивно в реальному масштабі часу, а зміст інформації

¹ Див.: Теория доказательств в советском уголовном процессе. 2-е изд. М., 1973. С 257.

про них перевіряється сучасними методами і засобами природознавчих і технічних наук у ході судової експертизи.

У зв'язку з цим законодавець повинен враховувати, хто і яку інформацію подав, і таким чином вирішувати проблему використання оперативних матеріалів при доказуванні. В законі необхідно передбачити і регламентувати дві наступні ситуації.

1. Оперативний працівник володіє джерелом органолептичної інформації, тобто він сприймає факти, речі та події як свідок. У цій ситуації процедура легалізації оперативної інформації відповідає тій, коли учасники процесу подають докази відповідно до ст. 66 КПК.

2. Оперативний працівник володіє матеріальними джерелами інформації, на яких технічними засобами зафіксовані факти реальної дійсності. Така інформація достовірна, тому що відображується об'єктивними засобами. Для введення її в процес доказування слідчий повинен зафіксувати факт подання матеріальних джерел, оглянути їх і прийняти рішення, тобто залучити їх як документи чи речеві докази.

Таких підхід до оптимальних матеріалів у процесі доказування здається найбільш оптимальним в теоретичному і практичному плані, тому що він враховує засіб одержання інформації.

Однією з істотних причин недостатньої ефективності Закону «Про боротьбу з корупцією» є слабка координація між структурами, які ведуть боротьбу з корупцією. Недостатня відповідальність за стан цієї боротьби пояснюється також відсутністю координуючого органу. Є багато органів, які повинні вести боротьбу з корупцією: прокуратура, органи МВС, СБУ, Національне бюро розслідувань, Координаційний комітет при Президентові України. На нашу думку, для вдосконалення боротьби з корупцією необхідно одній із цих структур надати статусу відповідальності за боротьбу і доручити їй координаційні та управлінські функції, надавши відповідні повноваження. Такими структурами можуть бути або Координаційний комітет, або Національне бюро розслідувань.

Для оперативного виявлення ознак корупції, попередження та припинення злочинів при цій структурі необхідно створити інтегрований банк інформації про осіб, який б концентрував три види інформації: 1) соціально-демографічну; 2) економічну; 3) кримінальну.

Наведене щодо вдосконалення боротьби з корупцією на підставі застосування технічних засобів дозволяє зробити такі пропозиції:

1) вдосконалити Закон «Про боротьбу з корупцією» шляхом залучення для цього фахівців різних галузей права і практиків;

2) створити єдиний Центр координаційної та управлінської діяльності, на який покласти відповідальність за стан боротьби з корупцією;

3) при комітеті (структурі) створити інтегрований банк інформації про осіб, який включатиме три її види: соціально-демографічну, економічну та кримінальну;

4) в кримінально-процесуальному законі вирішити питання про використання оперативної інформації як джерела доказування. Спростити процедуру введення в процес доказування оперативних даних, поділивши їх на два види: а) суб'єктивні, одержані органолептичними засобами суб'єкта, і б) об'єктивні, одержані сучасними технічними засобами як в автоматичному режимі, так і за допомогою оператора;

5) спростити адміністративний процес і передбачити в ньому використання криміналістичної та спеціальної техніки для одержання, закріплення та дослідження доказів;

6) в спеціальних навчальних закладах, де проходять підготовку працівники адміністративної служби, запровадити в навчальний процес спецкурс «Адміністративна криміналістика».